

FORSKNING

NATHAN SÖDERBLOM

Av docent GÖSTA LINDESKOG

Hur talade Geijer? Hur såg han egentligen ut? Inga än så exakta smånotiser från samtiden, ingen bevarad bild förmodar förmedla det oeffterhärmliga, det blixtnabbt framlysande i en snillrik och unik människas väsen. Samtiden är i det fallet avundsvärd, och det är i viss mån vemodigt, att det finns dagrar och skuggor i de stora porträtten, vilka är dömda att försvinna.

Den tid skall komma, och den är inte långt avlägsen, då ingen mer skall finnas, som kände Nathan Söderblom, som hörde hans ovanliga stämma, uppfattade skiftningarna i hans intensivt levande ansikte, fångade glansen i hans än glittrande, än flammande blick. Trots att han tillhörde vår tid med dess utmärkta resurser att avbilda, bevara och arkivera, så finns det likväl svårgripbara avspieglingar av det alltid gåtfulla och irrationella i personligheten, som icke kan förmedlas till eftervärlden.

Likväl torde få ha lämnat så rika tillfällen för omgivningen att komma i kontakt med det väsentliga av sin personlighets innersta som Nathan Söderblom. Han kunde förbrylla och överraska, men han var dock så öppen till sin läggning, så omedelbar och tillgänglig, att den uppmärksamme iakttagaren och lyssnaren kände sig ha fått del av honom på ett sätt, som inte är vanligt människor emellan.

Hans levnadstecknare har också, medan intrycken ännu var friska, givit oss en bild av honom, som även genom sina många detaljer är av stort och förblivande värde. Jag tänker närmast

på Tor Andræs och Olle Nystedts böcker. Men ständigt flödar bidragen. Minnen från sammanträffanden, anekdoter, repliker räddas ur glömskan och meddelas i olika sammanhang, inte minst i dagspressen. Det blir en specialuppgift för Söderblomforsknningen att samla sådant ofta svårtillgängligt och gärna förbisett material.

Men den främsta källan för vår kunskap om mannen Söderblom ger han oss själv genom sina många skrifter, som hör till den i bästa mening levande litteraturen, levande, därför att där ständigt sprudlar och porlar, blänker och skiftar.

De allmänna dragen i Söderblomsbilden är alltför välkända och skall här inte bli föremål för behandling. Det ingår för övrigt i en mycket elementär skolkunskap att känna till det väsentligaste av hans levnad och gärning.

Det tillkommer en rad av specialister att karakterisera och bedöma Söderbloms vetenskapliga insatser. Med den universalism, som var honom egen, rörde han sig på de mest olika fält av det religionshistoriska området, stundom mycket svårtillgängliga. Han grep också in på ett flertal humanistiska gebit, han behandlade idé- och kulturhistoriska problem, därjämte allt väsentligt, som rörde sig i hans samtid på andelivets plan. Det ligger i forskningens natur, om vi därmed avser forskning i trängre mening, att även mycket originella och väsentliga insatser snart nog tillhör vetenskapshistorien. Söderbloms glänsande, del-

vis epokgörande bidrag, framlagda i ett stort antal, på sin tid utomordentligt uppmärksammade verk, utgör så till vida intet undantag från den allmänna regeln. En forskningsinsats måste — det är nästan en generande truism att behöva erinra därom — bedömas efter vad den betydde just i den tid, då den gjordes. Dock sker stundom inom forskningen så tvära avbrott, att ett stort namn på nära håll plötsligt och överraskande synes fördunklas av vad som göres gällande som en epokgörande nyorientering. De som inte omedelbart låter omvända sig till den nya förkunnelsen frågar sig, om man inte varit för snar att göra sig urarva och om inte till äventyrs mycket av vad som proklamerats som nytt redan finnes där. Den intresserade iakttagaren tycker sig kunna konstatera, att detta till dels varit fallet med arvet efter Söderblom. Enahanda torde gälla på ett helt annat område, nämligen det teologiskt-kyrkliga. Vad Söderblom och hans generation tillkämpade sig i en stor brytningstid och som för samtiden betydde nära nog en uppenbarelse, en förlösande syn, en lutherdomens renässans, har på ett nästan ofattbart sätt sjunkit i glömska och efterträts av nya strömningar med helt annan ursprungsbeteckning. Kanske förklaringen ligger däri, att vi upplevat stora andliga kriser i samband med de politiska katastroferna, vilka också menligt inverkat på de inre fronterna och omöjliggjort en normal utveckling.

»Det mesta av min andliga kraft har jag ägnat åt religionens utforskning. Ingen del av mitt alltför mångskiftande och dock kanske i grunden enhetliga arbete har skänkt mig en renare tillfredsställelse» säger Söderblom i ett visst sammanhang (Tre livsformer, s. 97). Vilken njutning forskningsarbetet beredde Söderblom, hur högt han skattade den akademiske lärarens kall

har han ofta givit uttryck åt. Sommaren 1931 höll han sina berömda Giffordföreläsningar i Edinburgh — hans sista stora framträdande ägde rum i föreläsningsskatedern. På ett vykort skrev han: »Ack, att åter vara professor!» Till den ovanliga begåvningen hör också att hinna med mycket på olika områden. Under sin tid som ärkebiskop utvecklade Söderblom en arbetsförmåga av enorma mått, som stiftschef och svenska kyrkans primas, som central kulturpersonlighet med allt vad detta innebar av krävande insatser, som världsprotestantismens ledare och alltjämt som aktiv forskare och vetenskaplig författare. Som ekumen inskrev Söderblom sitt namn i världskyrkohistorien. Redan i mycket unga år insåg han att arbetet på kristenhetens enande var en tidens trängande angelägenhet. Redan som ung student och som legationspastor i Paris skollade han sig för sin blivande gärning som kyrkoman — efter en fjortonårig verksamhet som akademisk lärare i Uppsala och Leipzig. På ett förunderligt sätt lyckades han förena och sammanhålla så disparata intressen som forskning och praktisk verksamhet, fullända mästerskapet såväl i det ena som i det andra, ja, låta dem ömsesidigt befrukta varandra.

Jämförelsen med Geijer kan sträckas vidare. Som forskare och vetenskapsman hör Geijer till det förflutna, som tänkare och personlighet fånglar och berikar han oss ännu, hundra år efter sin död. Kanske detsamma en gång skall sägas om Söderblom, långt sedan hans vetenskapliga insatser i trängre mening blivit ett intresse blott för forskningshistorien. Säkert är, att Söderbloms skrifter är ett ännu långt ifrån utnyttjat kapital.

Ett är att i en viss historisk situation betyda en samlande gestalt, en förmedlare från det ena skedet till det kommande. *Ett annat* är att långt ut-

över sin tidshistoriskt bundna mission förbli något av en fyrbåk och fac- kelbärare. Det finns något, som heter det levande förflutna. Söderblom hör dit.

Söderblom hade förmånen att under några av sina mest fruktbara ungdoms- år uppleva en stor epok i den euro- peiska kulturens historia i ett av dess centra, världsstaden Paris. Det var en miljö, som passade hans kynne. Där lärde han känna en rad av betydande kulturkoryféer, där blev han själv nå- got av en samlande gestalt i en krets av konstnärer, författare och tänkare. Där mötte han bland många andra en märklig utlandssvensk, Alfred Nobel. Vid hans bortgång skriver han i ett brev: »Alfred Nobel var en av de märkligaste personer jag råkat. Han var ett snille med skapande förmåga i sin behandling av materien. Vad som egentligen intresserade mig hos ho- nom, var hans djupa fromhet samti- dig med en ömtålig misstänksamhet mot allt yttre maktbegär, som gör sig gällande i religionens och kyrkans namn. Han gällde här för prästhatare och gudsförnekare. Jag kom på ett egendomligt sätt i beröring med ho- nom och vann hans förtroende. Då fick jag bakom den gamle enslingens skep- tiska och negativa uttryckssätt och misstänksamma självständighetsbegär se en barnasjäl, som hungrade [efter] — och levde på kärlek.» Detta brev från Paristiden ger oss redan en viktig sida av Söderbloms eget väsen: hans förmåga att förstå och vinna kontakter. Under dessa rika arbetsår gjorde han sin första stora vetenskapliga insats genom doktorsavhandlingen, vilken genast tilldrog sig uppmärksamhet inom den internationella religions- historiska forskningen. Men han gjorde sig också påmind härhemma genom inlägg i den teologiska och kyrkliga debatten. Han kom med nya, djärva idéer, som icke blott förskaffade ho-

nom beundrare utan även föranledde somliga att stämpla honom som en far- lig nyteolog. Från denna tid finns en omfattande korrespondens bevarad mellan Söderblom och vännen Samuel Andreas Fries. Dessa brev ger intres- santa och värdefulla inblickar i då- tidens akademiska Uppsala.

Fries och Söderblom hade tidigt lärt känna pastor primarius Fredrik Fehr. Denne betydande kyrkoman och and- lige vältalare var främst bland dem, som i Sverige introducerade Ritschls teologi. De konservativa teologiska kretsarna i vårt land betraktade denna nya riktning som en fara för kristen- domen. Fries hälsade den med sin kända entusiasm som inledningen till en ny reformation, och utan tvivel be- tydde Ritschl mycket även för Söder- bloms utveckling under några av hans mest mottagliga år. Men det var även annat, som rörde sig i tiden och som upprörde sinnena. Den teologiska de- batten i Sverige under 1800-talet var synnerligen livlig och avspeglade sig även i dagspressen på ett sätt, som är alldeles okänt i våra dagar. Det var ett allmänt intresse, icke blott något som angick de inre cirklarna. Henrik Reu- terdahl hade tidigt i seklets början gjort sig till talesman för Schleier- machers snillrika men omvälvande tankar. Men långt svårare tider skulle stunda. David Friedrich Strauss fick även i Sverige sina modiga vapendra- gare. Längre fram åstadkom Viktor Rydberg stor bestörtning genom sin bekanta bok »Bibelns lära om Kristus». Den religiösa liberalismen blev genom honom och andra något av en lek- mannarörelse. Men också bland teolo- gerna fanns en och annan, som väckte uppståndelse. T. o. m. en så irenisk man som Johan August Ekman, seder- mera ärkebiskop, höll på att äventyra sin akademiska karriär genom att efter tysk förebild ifrågasätta Jesajabokens enhetlighet — trots att han inte var

den förste i vårt land i det avseendet. Så började Julius Wellhausen och andra tyska storheter låta tala om sig. Bibelkritiken fördes fram med förnyad styrka och med nya resurser. S. A. Fries' frejdiga pläderande för de nya idéerna väckte allvarliga bekymmer bland de teologiska fäderna i Uppsala.

Tor Andræ har i sin Söderblomsbok karakteriserat den dåvarande teologiska fakulteten i Uppsala. Utan tvivel har han alldeles rätt i att den teologiska luften i Uppsala inte var den atmosfär, där den unge Söderblom i längden kunde trivas och utvecklas. Söderblom hade fostrats i ett gammallutherskt prästhem. Han hade mottagit mycket starka intryck av sin märklige fader, kyrkoherde Jonas Söderblom. Faderns brinnande själasörjarnit stod alltid för honom som ett högt och förpliktande föredöme. Men när Nathan Söderblom sjuttonårig kom till Uppsala, började han läsa farliga böcker. Han upplevde, hur hans tros grund började vackla, och han genomgick en intellektuell skärseld. Någon gång låter han i beslöjade ordalag framskynta, hur svår denna kris var för honom. Men han arbetade sig igenom och vann ny frimodighet, icke trots den vetenskapliga bibelkritiken utan *med hjälp av densamma*.

Eftervärlden torde i regel ha svårt att sätta sig in i vad denna teologiens Sturm- und Drangperiod innebar för den som inte kunde stanna vid att förneka de nya vetenskapliga teorierna och resultaten utan som för sitt intellektuella samvetes skull kastades ut på sjuttiotusen famnars vatten. Söderblom accepterade icke kritiklöst det nya, men han tog de ärliga strävandena att med vetenskapens hjälp belysa kristendomens bibliska fundament på fullaste allvar. Han ansåg det vara protestantismens ofrånkomliga uppgift att ge vetenskapen hemortsrätt på teologiens alla domäner, och han förblev livet

igenom en tveklös försvarare av vetenskapens frihet. Den kristendom hade för honom föga värde, som icke vågade släppa till sig åt forskningens strålkastarljus. Genom sin ungdoms intellektuella kamp blev han för framtiden på en gång religionsforskare och teolog, vetenskapsman och kyrkoman. Det händer ju stundom, att forskaren måste förneka teologen. Söderblom trängde tillräckligt djupt ned, och han kunde det i kraft av sitt snille, för att skapa en personlig syntes.

I boken »Tre livsformer» ägnas ett av de tre kapitlen åt »Vetenskapen som mänsklig livsform». Man skulle kunna kalla det för en vetenskapens höga visa. Det handlar främst om forskaren som personlighet: »Vetenskapen har icke blott ett objekt, det må nu vara naturen eller människan eller tillvaron själv. Utan vetenskapen har även ett subjekt, som är den frågande och forskande människoanden. Man glömmar gärna bort, att vetenskapen icke blott vinner eller icke vinner resultat, utan att vetenskapen är en form för mänsklig verksamhet och tillvaro, en form som präglar vetenskaparen på egendomligt och omiskännligt sätt, en mänsklig livsform, som enligt tillvarons lag alltid måste bliva ett ringa fåtal förbehållen.»

Detta kapitel om forskaren utgjorde ett föredrag för Köpenhamns studenter. »Unga vänner», frågade han, »har Ni sett forskaren?» Och så följer några forskarporträtt, som är målade med en betagande entusiasm. Ett enda må väljas som exempel. Jag citerar de första raderna: »Eller jag möter forskaren någon gång, när jag går ut och går på morgonen på Slottsbacken. Han har icke bestyr med mångahanda. Han upptages helt av det enda nödvändiga, och detta enda nödvändiga är för honom tankens problem, som han ständigt bearbetar i sin hjärna. Tråden spinnes icke smal och tunn. Utan allt

massivare mängder av historisk lärdom välvas med i hans tankes rörelser. Slika mödor präglar hans drag och hans hållning. Den bräckliga kroppshyddan utstrålar vilja och ande...»

Den sanna forskningen danar personligheten. Det finns en forskningens etik, som kräver ovärldslighet, självtukt och ödmjukhet. Men det finns också ett religiöst drag hos vetenskapen som livsform. Forskningen driver fram till en gräns, till ett mysterium: »Forskaren märker, att han är en ringa tjänare åt ett i grunden ofattligt sammanhang.» Han är tjänare åt »ett övervärldsligt sammanhang, där troheten ovillkorligen blir till gudstjänst».

Detta kapitel om forskningen som livsform är i mycket en självkaraktäristik. Vetenskapen i dess högsta yttningar var för Söderblom en väg och en mycket väsentlig sådan att nå fram till tillvarons grundproblem. »En föreläsning om bakterier kan vara lika gripande som ett skaldeverk eller en predikan», säger han en gång (Religionsproblemet, s. 395).

Vad som utmärker Söderblom som forskare är icke minst den starkt personliga insatsen, vilken också förlämnar hans arbeten en så fängslande friskhet. Han äger å ena sidan den djupaste respekt för vetenskapens lagar. Men han dristar sig å andra sidan att ställa in hela den vetenskapliga problematiken i livets eget dynamiska sammanhang. Forskningen är för honom en livsfråga. Hans religionshistoriska testamente »Den levande Guden» bär både genom sin titel och sitt innehåll vittne därom. Det är resultatet icke blott av ett fyrtioårigt vetenskapligt arbete utan också av hans personliga utveckling fram till slutgiltig mognad. Här till kan han lägga de vida perspektiv han vunnit genom sina rent praktiska insatser, vilka gav honom en enastående ställning i Europas religiösa liv efter det första världskriget.

Söderbloms förmåga av överblick över det väldiga forskningsfältet väcker kännarens beundran. Han ägde ett intuitionens spårsinne, som måste förbrylla den ordinära forskartypen. Man kan behandla främmande religioner, såsom när man sysslar med relativt likgiltiga döda ting. Söderblom såg ej på religionerna, icke ens deras mest besynnerliga yttringar, såsom vore det fråga om museala kuriositeter. Han såg bakom de ofta så svårtydda uttrycken levande människors djupaste angelägenheter. *Tor Andræ* har karakteriserat denna sida av Söderbloms forskarpersonlighet på följande sätt: »Hans förmåga att förstå och fånga varje trosforms personliga tonfall, uppleva stämningen i dess värld är suverän och kanske av ingen överträffad... Sympati, förståelse äro för fattiga ord för den varma medkänsla, som var hemligheten i Söderbloms andliga upptäckarsinne. Det var hans gåva att kunna få en ton att klinga, där vi andra blott höra missljud och buller.» (Sv. D. 10/12 1932).

Men Söderblom hade modet att värdera, och han menade sig kunna göra detta just som forskare. Det var hans övertygelse, att den profetiska uppenbarelsen var den högsta religionsformen och att denna nådde sin fulländning genom evangeliet.

Uppenbarelse är för honom religionernas grundkategori. Människan är utrustad med tvenne förmågor, varmed hon kan mottaga den gudomliga uppenbarelsen. Söderblom kallar dem *oändlighetskänslan* eller *oändlighetslängtan* och *idealdriften*. »Oändlighetslängtan ser framför allt — och uppenbarar i sina stormän för oss — den gudomliga verklighetsvärldens höghet över denna världens små omsorger och tidmått. Men för att denna avlägsenhet ej skall förflyktiga det gudomliga, måste idealdriften, hungern och törsten efter livets oändliga skärp-

ning och höjning komma till. Den tränger sig djärvt fram och vinner det omöjliga, att bli viss om verklighetens, om Guds eget väsen i dess positiva, överväldigande makt och majestät» (Uppenbarelsereligion, s. 106 f.). Uppenbarelsevärlden är främst det mänskliga, personliga livet. »Inom vår erfarenhet uppenbarar sig verkligheten i en intensivare och högre gestaltning i människolivet än för övrigt i universum.» (a. a., s. 109). Vi rör oss på två plan, *vetenskapsplanet* och *uppenbarelseplanet*. På vetenskapsplanet umgås vi med verkligheten på ett mycket abstrakt sätt. »Annorlunda med uppenbarelseplanet. Där komma vi djupare ned, än blotta intelligensen förmår. Ty där ge vi oss på nåd och onåd i kast med själva verkligheten» (a. a., s. 113). *Historien* är Guds verkstad. I det historiska skeendet men främst genom särskilt utvalda äger uppenbarelseplanets rum. Det nya med kristendomen var »icke ett budskap eller en lära. Det var en levande *historisk person*: Jesus uppenbarad såsom Kristus och såsom den evige Sonen, från vilken ett nytt liv väller fram» (Den levande Guden, s. 394).

Men uppenbarelseplanets fortsätter. Gud har icke blivit äldre och mindre verksam än i sina yngre dagar (Uppenbarelsereligion, s. 146). I detta sammanhang formulerar Söderblom bevingade ord om snillet och helgonet. »Snillena äro satta till tolkar av Guds skapelse» (Den levande Guden, s. 438). Och här åsyftar Söderblom icke endast religionens snillen utan tänker på alla, som genom sina ingrepp, sina personligheter och sina skapelser »hjälp oss att ana eller se en mening i tillvaron, och detta icke blott, icke ens i första rummet som tänkare, utan såsom hjältar, martyrer, profeter och helgon, såsom konstnärer, uppfinnare eller diktare. Deras egendomliga utrustning uppvisar på detta sätt ett hemlighetsfullt

samband med själva skapelsen» (Den levande Guden, s. 438). »När de stora snillena helhjärtat och medvetet tjäna Gud, bli de helgon» (Uppenbarelsereligion, s. 137). »Helgon äro de, som i liv, i väsen och handling klart och otvetydigt visa, att Gud lever» (a. a., s. 138). Dock kan Guds röst tala till mänskligheten även genom läppar, som förneka hans tillvaro (a. a., s. 148).

I ett av Söderbloms mest berömda arbeten, »Religionsproblemet inom katolicism och protestantism», finns ett kapitel med rubriken »Tillvaron som liv». Det är ytterst karakteristiskt för Söderblom som tänkare. Den sanna verkligheten är till sitt väsen liv. Detta innebär, att kvantitativa skillnader och mått intet betyder och att tillvaron måste äga formen av en kamp, en aldrig vilande motsats mellan gott och ont, livsdugligt och dödsbringande. Därför blir historien och främst då den unika livsprocess, som uppenbarelsehistorien företer, icke en episod allenast utan »livets hittills kvalitativt högsta ansats och förverkligande, som det i oöverskådlig framtid gäller att upprätthålla och utföra». (Religionsproblemet, s. 413.)

Tillvaron är en ständigt fortgående skapelseprocess. Den gör sig gällande icke blott genom snillena utan även i varje akt av sedlig frihet, »i varje sådan akt, där människan är helt sig själv och talar och handlar ur sitt eget väsen. Det må gälla en inre klarhet, en sådan principiell hängivelse åt det inredda goda, som kallas ånger och omvändelse, eller en gärning, som griper sig an med att förvandla yttervärlden, eller rent av en väsentligen genomförd inre självständighet — i varje handling av sedlig frihet är människan själv en skapande konstnär, eller rättare framträder i henne livet såsom skapande» (a. a., s. 421).

För att förstå tillvaron måste man själv vara aktiv; då födes den rätta

sinnestillståndet, då vaknar medvetandet till full klarhet: »Visshet om Gud vinnes icke genom att spekulera över tillvaron — utan genom att på fullaste allvar delta i tillvaron. Den enbart teoretiska hållningen till tillvaron låter den glida bort en bit ifrån sig och mister den övertygande kontakten med den. Frågas det, hur jag kan vara viss om livet, blir svaret: Livet kan icke bevisas, men jag äger en omedelbar visshet därom. Vissheten förhöjes i samma mån som jag verkligen lever, när livet betonas av glädje och smärta, fylles av arbete och innehåll. Jag vinner övertygelsen om att tillhöra en universell livsrörelse och livets kamp. Ju starkare mitt livsmedvetande är, desto vissare blir jag om att livet, enkannerligen det strängt och idealt inriktade livet icke är ett appendix, en parasit här och var i ett fysiskt, dött universum, utan att verklighetens väsen är liv, dess mening är livets skärpning i högre former, och att det fysiska universum förhåller sig på något sätt sekundärt till denna verklighet» (a. a., s. 439).

Söderblom betonar å ena sidan uppenbarelsens universalism. Det finns en allmän uppenbarelse. Och gränserna för dem, som har sinne och smak för det gudomliga, kan icke göras för vida: »From är den människa, som på allvar håller någonting för heligt» (Religionsproblemet, s. 388). Å andra sidan framhåller han det exklusiva och enastående, det kvalitativt annorlunda i den bibliska uppenbarelsehistorien. Men detta betyder icke, att den bibliska religionen talar ett alldeles nytt språk. Inkarnationen är hela historiens grundproblem och grund-sanning, Guds uppenbarelse i människovärlden. Likaså är det ställföreträdande lidandet en allmänsklig erfarenhet. Kristendomen betyder därför en egendomlig frändskap icke blott med religionerna utan även med hela

mänskligheten. Detta är tankar, som vi återfinner i det märkliga arbetet »Kristi pinas historia». Ja, det skyntar någon gång en kosmisk betraktelse med utgångspunkt i Söderbloms livsfilosofi (Religionsproblemet, s. 406). Är det icke mer än en tillfällighet, att denne religionsforskningens universalist, för vilken i sanning intet mänskligt var främmande, blev den ekumeniska tankens förkunnare och praktiker?

Att läsa Söderbloms skrifter är alltid en källa till vederkvickelse och inspiration. Att höra honom tala var alltid en ovanlig upplevelse. Tidigt gjorde han sig känd såsom det talade ordets mästare. Redan själva anslaget, som ofta var överraskande och djärvt, skapade en andlös stillhet. Han bländade och fascinerade.

»Svenska studenter! Sågen I honom? Han uppenbarade sig för mig i går, liksom vi alltid se honom på avstånd, formlös, halvt utan konturer, spökligt förstorad. Kamrater, vi känna honom icke. Men då och då i vår vederkvickelse och i vårt arbete förnimma vi honom; och det stannar av denna uppenbarelse en känsla av obehag, som vi ville stöta bort från vår närhet, i synnerhet från våra festliga samkväm. Sågen I honom?» Bakom detta anslag låg en tillfällig upplevelse, som Söderblom med konstnärlig känslighet uppfångade och sedan gestaltade, såsom så ofta på ett originellt sätt, med sin bildfantasi. Talet hölls — helt utanför programmet — i samband med den fest, varmed studenterna firade konung Oscar II:s tjugofemårsjubileum som regent. Den trettioettårige legationspastorn från Paris grep ett oväntat tillfälle att lägga fram en av de många tidens angelägenheter, varmed hans hjärna och hjärta ofta var sysselsatt, arbetarrörelsen och de sociala problemen.

Ett tal, som väckte mycken indigna-

tion höll dåvarande professor Söderblom vid Gustaf Frödings bår. Det utkom i en broschyr tillsammans med Karlfeldts ord vid gravsättningen på Uppsala kyrkogård. I förordet bemöter Söderblom med skärpa och harm de lumpna och futtiga angreppen. Talet är ett av de yppersta exemplen på Söderbloms retoriska och stilistiska mästarekap. Några satser må belysa dess art:

»Tre små böcker kommo ut och något mer — och ett helt språk har sorg.

Det är först historien om materia och ande, om stoff och form. Ligger icke materien där? Språket, på vilket det jollras och kvides, pratas och tänkes, sjunges och avhandlas, bannas och välsignas. Livet, sådan det leves, suddigt som en kyrkängelsfysionomi, skarpt som en svärds klinga, lånt och oäkta eller med den invärtes redlighetens sanningshalt, i mångtaliga blandningsformer av svaghet och styrka, synd och renhet. Då ljuder över materien skaparordet, och du svenska språk, heliga arvedel, du blänker som en juvel, du glindrar som en bäck i skogen; och du människoliv inom vårt hemlands eller vår tillägnade bildnings värld, ur dig träda gestalter fram, en lång skiftande rad från flickornas skratt i båten till Lars i Kujas släp och Sauls till brädden sorgfyllda själ, gestalter, fasta, levande, evärdeliga. Själva det dunkelt anade överföres i dikt och ordmusik utan att mista något av sin outtänkbarhet och utsägbarhet.»

Var och en, som haft den oskattbara förmånen att uppleva Nathan Söderblom under några av livets mest bildbara år, bevarar en rikedom av minnen, och det är svårt att sovra och utvälja för att i en kort framställning i någon ringa mån belysa hans intensivt levande personlighet. Var gång han framträdde, hände något. Vem som än mötte honom, hade sedan något att berätta. Man förundrades över hur mycket han förmådde, hur långt han räckte till, hur vida han nådde. Han glänste

och värmdes, han uppmuntrade och tröstade. Kanske just hans förmåga att umgås med människor var något av det mest frapperande i hans geniala mångsidighet, det som för de flesta var lättast tillgängligt. Jag läste under mina första studentår upprepade gånger »Humor och melankoli och andra Lutherstudier». Den blev något av ett vademecum, en tröstepok. Humorn spelade en stor roll i Luthers liv. Den var ett solglitter över svarta djup. Men mera betydde *förtröstan*. Därför att Luther själv hade att kämpa med förtvivlan, blev han den store tröstaren, en *doctor consolator*. Humorns solglitter hörde också med till det som gjorde Söderbloms gestalt så ljus. Men även för honom var förtröstan en större och outhärligare livsmakt. Den var hemligheten i hans livssyn och hans gigantiska gärning.

Snillet är satt att tolka tillvaron. Att tolka är att upptäcka och förstå. Söderblom kunde den konsten, också att upptäcka och förstå människor, som han mötte mer än de flesta under sin rastlösa färd. Han var ett språkens geni också i en djupare mening.

Han samlade och enade, han gav av sitt väsens rikedom med slösande hand utan att fråga vad det kostade honom. Han var positiv och generös. Trots sin väldiga resning och överlägsenhet var han så mänsklig. Han var väl förtrogen, även han, med levnadens ve och vända. Men tillvarons innersta var dock för honom salighet. Livet var fest och högtid, ja gudstjänst. Och hur mycket av fest, högtid och gudstjänst gav han oss icke! Hur äkta söderblomska är ej dessa rader:

»Låt kärlet brista, låt dess nardus strömma.
Var icke snål, bered din själ till fest.
Vad fröjdfullt överdåd! Låt kärlek tömma
sin bästa gård för själens höge gäst.»

(Sv. Ps. 72: 2.)